

GROF GESCHUD

Taalbeleid uitgeleid

Frans Daems

De twee themanummers van VONK over taalbeleid bieden tal van handreikingen aan leraren en scholen die hier iets aan willen doen. Ik spreek van handreikingen omdat er veel praktische aanwijzingen voor concrete uitwerkingen, gekoppeld aan 'theoretische' inzichten, in staan. Hoewel het onderwerp niet echt nieuw is, zijn deze twee nummers wel vernieuwend omdat ze hulp bieden aan wie met taalbeleid op school wil beginnen en omdat ze kunnen helpen om een nieuwe dynamiek op gang te zetten.

NIEUW?

De idee dat taal niet alleen een zaak van het vak Nederlands is en als zodanig niet nieuw is, heeft Rita Rymenans in VONK 31/1 (sept.-okt. 2001) beschreven voor de periode vanaf eind jaren 60. Eigenlijk is die idee nog ouder. Dat elke leraar ook, of zelfs in de eerste plaats, leraar Nederlands is, stond al in de Belgische Rijksleerplannen van na 1932. Als ik het me goed herinner, stond er eigenlijk in: leraar 'moedertaal', ook al ging het om de standaardtaal en niet om het dialect, de echte moedertaal van de leerlingen. De vernederlandsing van het onderwijs in

Vlaanderen vanaf 1932 was een belangrijke stap voor de emancipatie van de Vlamingen in een België waar de taal die je sprak, bepaalde of je aan de macht kon deelnemen of niet. Naast de ABN-acties moest het hele Vlaamse onderwijs eraan meewerken dat de kinderen in plaats van hun plaatselijke dialect, dat hen sociaal stigmatiseerde als behorend tot de maatschappelijke minderheid (hoewel meerderheid in aantal), ABN leerden, wat in de ogen van de Vlaamse Bewegers een met het Frans sociaal gelijkwaardige standaardtaal moest zijn. Met de beste bedoelingen begingen de Vlaamse intellectuelen de denkfout het *middel-doel*-patroon te verwarren met het *oorzaak-gevolg*-patroon. Vandaag

de dag kan je trouwens nog merken dat het er niet toe doet dat je met een zwaar West-Vlaams of Antwerps of Gents of Limburgs accent spreekt als je maar economisch of politiek sterk staat, want je deelt in de macht.

Het is de verdienste van sociaal bewogen linguïsten, onderwijskundigen en sociologen vanaf 1970 geweest de relaties tussen taal, sociale identiteit, leren en gelijke kansen in termen van sociaal-psychologische en vervolgens ook van cognitivistische theorieën over leren bloot te leggen. In het denken

Het succes van de leeractiviteiten van de leerling hangt cruciaal af van de mate van succes van de verbale en niet-verbale communicatie tussen leraar en leerling, tussen leerling en medeleerlingen, en tussen leerling en (niet-)talig te verwerken informatie.

over het Vlaamse taalonderwijs hebben we na 1970 langzamerhand een omslag gekregen. Het formeel-correcte taalgebruik in het Algemeen Nederlands – niet meer het ABN – bleef niet langer het hoogste leerdoel, het moest veel meer gaan om het adequate taalgebruik, het meest effectieve. Dialect en regiolect waren niet louter geografisch bepaalde codes. Het waren ook 'sociolecten', ze waren sociaal bepaald, ze constitueerden mee iemands

sociale identiteit, en attitudes van de leerkracht daartegenover beïnvloedden mee de leermotivatie van de leerlingen.

Geleidelijk aan gingen we ook ontdekken dat passend en effectief taalgebruik niet alleen een belangrijk leerdoel voor het vak Nederlands was, maar dat ook andere vakken daaraan moesten participeren. En bovendien dat succes daarin ook een voorwaarde was voor succes in alle schoolvakken. Taal, gingen we inzien, was immers het medium van de instructie door de leerkracht, van de leermiddelen, en van de toetsen die we gebruiken om de leereffecten vast te stellen. We zijn intussen nog een stap verder gekomen: we zijn ook gaan inzien dat het

leren door de leerlingen op de eerste plaats moet komen, dat de instructie door de leraar en met behulp van allerlei leermiddelen die leeractiviteit in de hoofden van de leerlingen – ook bij manuele vaardigheden – moet stimuleren, ondersteunen, begeleiden en evalueren. Het succes van de leeractiviteiten van de leerling hangt cruciaal af van de mate van succes van de verbale en niet-verbale communicatie tussen leraar en leerling, tussen leerling en medeleerlingen, en tussen leerling en (niet-) talig te verwerken informatie.

Waar het fundamenteel om gaat, is dat taal, het Nederlands, vooral in zijn standaardtalige, 'academische' of 'schoolse' variant, zowel doel als middel is bij elk leergebied of schoolvak.

Eigenlijk gingen we dat allemaal, tenminste intuïtief, vanaf 1970 al wel inzien, maar het had toen nog geen directe gevolgen voor de praktijk van ons onderwijs. Hoewel de economische expansie van de jaren 50 en 60 de Vlamingen ten opzichte van de Franstaligen in België geëmancipeerd had, besefte het taalonderwijs dat nauwelijks of niet en ging het nog geruime tijd door met formeel-talige correctheid in het AN als hoogste leerdoel. Mede door het *Kerkrade-project* van Toon Hagen, Ton Vallen & Sjef Stijnen gingen we inzien dat dialect een onderwijsprobleem kon zijn, en dat tolerantie tegenover taalvariëteiten beter rendeerde dan verbieden. Dat taal op school, d.w.z. de moeilijkheidsgraad van met name academische of schooltaal, een probleem voor het leren kon vormen, zijn we pas ten volle gaan erkennen, en we zijn er ook pas echt iets aan gaan doen dankzij de groeiende en blijvende aanwezigheid van allochtone kinderen in de scholen. Ook het numerieke succes van de Vlaamse scholen in Brussel, met in het basisonderwijs vaak een minderheid van autochtone Nederlandstaligen, is een *eye-opener* geweest. Hun problemen waren en zijn in feite dezelfde als die van autochtone kinderen uit minder goedgeoede milieus.

DUBBELE ROL VAN TAAL

Waar het fundamenteel om gaat, is dat taal, het Nederlands, vooral in zijn standaardtalige, 'academische' of 'schoolse' variant, zowel *doel* als *middel* is bij elk leergebied of schoolvak. Taalvaardigheid in de ruime zin is niet alleen het grote leerdoel van het vak Nederlands, het is ook een hoofddoel van elk ander schoolvak. En elk schoolvak vereist een flinke dosis taalvaardigheid omdat taal het instrument is bij het leren, en bij het toetsen van het geleerde. Van beide functies van taal moet werk gemaakt worden in elke school; op elk onderwijsniveau (basis- en secundair onderwijs); in alle onderwijsvormen, niet alleen in het beroepsonderwijs; en bij leerlingen van elke sociale of etnische herkomst, niet alleen in 'zwarte' of multiculturele scholen.

TAALBELEID DOOR HEEL DE SCHOOL

Het werkt nauwelijks wanneer leraren daar alleen individueel, in hun vak, in hun klas, werk van maken. Het werkt ook nauwelijks wanneer alleen de leraren Nederlands, al dan niet als vakwerkgroep, daar mee bezig zijn. Daar moet door alle leraren bij alle vakken op een gecoördineerde manier aan gewerkt worden. Dat moet gedragen worden door de hele school, en dus is daar een beleid in, voor en door de hele school voor nodig.

GEDIFFERENTIEERD TAALBELEID

Ik kan begrijpen dat sommige auteurs in deze twee themanummers taalbeleid een 'containerbegrip' (Ward Peinen) of een 'paraplubegrip' (Johan Van Braak & Werner Schrauwen) noemen en daarmee aangeven dat je er nogal wat uiteenlopende invullingen voor kunt bedenken. Toch vind ik die karak-

terisering wat misleidend. Als je de artikels samen legt, zie je dat de auteurs proberen te laten zien dat je onder taalbeleid niet zomaar allerlei dingen kunt stoppen; er wordt integendeel gepleit voor een weloverwogen, systematisch en georganiseerd taalbeleid op het niveau van de klas en de school (meso), en op het macroniveau over de scholen heen.

Het is evident en gezond dat elke school een eigen taalbeleid uitwerkt dat rekening houdt met de eigenheid van die school, o.a. het onderwijsniveau (lager, secundair), de onderwijsvorm en de kenmerken en de behoeften van de leerlingen. Dus zal dat taalbeleid in concreto enigszins anders zijn in een Brusselse lagere school met een minderheid van Vlaamse kinderen en een meerderheid van kinderen voor wie het Frans de eerste of al de tweede taal is, anders dan in een aso-school in Brugge met leerlingen uit een beter sociaal-economisch milieu, en nog anders in een beroepsschool in Mechelen met Marokkaanse en Turkse (en Assyrische) leerlingen.

Het is evident en gezond dat elke school een eigen taalbeleid uitwerkt dat rekening houdt met de eigenheid van die school, o.a. het onderwijsniveau, de onderwijsvorm en de kenmerken en de behoeften van de leerlingen.

TOP DOWN OF BOTTOM UP?

Ik denk dat het onvruchtbaar is hier een te sterke tegenstelling te willen zien. Natuurlijk hebben we slechte herinneringen aan onderwijsvernieuwingen die al te zeer top down geïntroduceerd werden, denk maar aan het VSO indertijd. Maar we weten ook dat vernieuwingen die compleet en uitsluitend van de basis komen, weinig kansen van slagen hebben als ze niet tegelijk van

boven naar beneden ondersteund en gestimuleerd worden. Dat geldt zowel op het niveau van de school als op ruimere niveaus.

Op een school kan taalbeleid van de grond komen als een aantal leraren daar zelf mee willen beginnen, en als ze daarin gesteund worden door de collega's en door het schoolbestuur. Maar er

Er is in mijn ogen ook niets op tegen, integendeel, als taalbeleid door de overheid erkend wordt als een aspect van kwaliteitszorg.

zijn ook stimulansen en hulp vanwege de pedagogische begeleiding nodig. Taalbeleid vereist deskundigheid van de verschillende betrokkenen en moet m.i. ook een plaats vinden in lerarenopleiding en nascholing van leraren en directies. Er is in mijn ogen ook niets op tegen, integendeel, als taalbeleid door de overheid erkend wordt als een aspect van kwaliteitszorg. Daarom vind ik de aandacht voor taalbeleid door de onderwijsinspectie in haar inspectieverslag 1999-2000 over het secundair onderwijs (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Onderwijsinspectie 2000, p. 67-70) een belangrijke stimulans en steun voor de scholen (zie ook Van Ceulen, VONK 31/1, sept.-okt. 2001).

COMPETENTIES VAN LERAREN

Het belang van de rol van taal in het hele onderwijsgebeuren is door de Vlaamse overheid heel duidelijk erkend, althans door de inspectie van de Vlaamse Gemeenschap. Wel kan diezelfde Vlaamse overheid nog heel wat bijleren. De recente overheidsevaluatie van het onderwijsbeleid inzake lerarenopleiding was sterk gericht op de vraag in welke mate de lerarenopleidingen erin slagen de zgn. 'basiscompetenties' van leraren te realiseren. De Stuurgroep bij deze beleidsevalu-

atie heeft kennelijk wel begrepen dat een zekere *talige competentie* tot de basiscompetenties van alle leraren gerekend moet worden. Hoewel de Stuurgroep naar de onderwijsinspectie verwijst, is het concept van talige competentie van leraren dat hij hanteert, echter jammer genoeg veel te smal zoals uit het hiernavolgende citaat blijkt:

"Algemeen is vastgesteld dat docenten heel veel klagen over de taalvaardigheid van hun studenten. Vermits de taal het meest primaire vehikel is van het onderwijs, is het falen op dat vlak meteen een zware handicap voor een leraar. Men moet zeker niet terugkeren naar de vroeger gangbare uitsluitingen (d-t fouten en dergelijke), maar de opleiders zouden veel meer moeten benadrukken dat het correct en vlot hanteren van de taal een essentiële voorwaarde voor het onderwijzen is. Daarbij mag men ervan uitgaan dat het om een startvoorwaarde voor de student gaat en dat het niet de opleiding zelf is die moet remediëren. Verwijzing naar andere taalinitiatieven is dan wel aangewezen. De opleiders zelf moeten het hele proces nochtans bewaken.

Misschien toch wel een licht stekelige opmerking: de teams hebben moeten vaststellen dat vele studenten nog zware dialectkenmerken vertonen in hun spreken en dat heel wat docenten op dat vlak evenmin vrijuit gaan. Dat is onaanvaardbaar en de opleidingsverantwoordelijken zouden ten aanzien van dergelijke situaties drastisch moeten optreden.

Luisterend naar de onderwijsinspectie die steunt op haar bevindingen in de doorlichtingen van het leerplichtonderwijs, is de algemene aanbeveling naar het hele onderwijs toe er echt werk van te maken de eisen inzake taalbeheersing veel scherper te stellen. Geen enkele school, geen enkel opleidingsinstituut, kan zich veroorloven in haar beleid de taalbeheersing door leerlingen, studenten, cursisten en docenten niet sterk op de voorgrond te plaatsen." (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap 2001, p. 36-37)

De Stuurgroep beveelt aan om voor de lerarenopleidingen de huidige basiscompetenties

In een school met een goed taalbeleidsplan is er een belangrijke taak weggelegd voor de leraren beroepspraktijk, technische vakken, biologie, wiskunde, aardrijkskunde, moraal en godsdienst.

af te slanken tot 'startcompetenties', en het ziet ernaar uit dat die aanbeveling door het overheidsbeleid overgenomen gaat worden. Als die afgeslankte startcompetenties dan ontwikkeld gaan worden, hoop ik dat de centrale rol van leraren ten aanzien van taal daarin ook in een centrale positie opgenomen wordt, omdat elke leraar daar vanaf het begin van zijn loopbaan mee te maken krijgt, en

omdat hopelijk hoe langer hoe meer scholen aan een taalbeleid zullen gaan werken.

ANDERE SCHOOLVAKKEN

In de twee themanummers van *VONK* heb ik getuigenissen van leraren andere vakken gemist. In een school met een goed taalbeleidsplan is er een belangrijke taak weggelegd voor de leraren beroepspraktijk, technische vakken, biologie, wiskunde, aardrijkskunde, moraal en godsdienst. Hoe pakken zij dit nu al aan? Wat zien zij nu als mogelijkheden en als hindernissen? Zijn er buitenlandse voorbeelden en wat kunnen we daaruit leren? Met deze vragen wil ik aangeven dat de thematiek van taalbeleid juist ook door de leraren niet-taalkvakken en hun verenigingen opgepakt zou moeten worden. Moet er een derde themanummer van *VONK* met hun getuigenissen komen, of moet de thematiek juist door andere tijdschriften opgepakt worden?

Frans Daems
Universiteit Antwerpen (UIA)
Departement Didactiek en Kritiek
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk
frans.daems@ua.ac.be

Bibliografie

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: *Rapport van de stuurgroep van de evaluatie van de lerarenopleidingen*. Brussel, augustus-september 2001.

http://www.ond.vlaanderen.be/berichten/lerarenopleidingen_beleidsevaluatie.htm

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Onderwijsinspectie: *Onderwijsspiegel. Verslag over de toestand van het onderwijs. Schooljaar 1999-2000 (deel B)*. Brussel, 2000.

<http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsspiegel/>